

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ
(1920 – 1930-ТІ РР.): ЗМІСТ І ФОРМИ**

УДК 37.037:37.013

*Зоя Сидоряк, аспірант кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ
(1920 – 1930-ТІ РР.): ЗМІСТ І ФОРМИ**

У статті досліджено запровадження фізичного виховання до навчального процесу загальноосвітньої школи в радянській Україні міжвоєнного періоду, створення відповідних програм, проаналізовано зміст і форми фізичного виховання у тогочасній школі.

Ключові слова: фізичне виховання, школа, радянська Україна, урок, гурток.

Літ. 14.

*Зоя Сидоряк, аспирант кафедры теории и методики физического воспитания
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

**ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ УКРАИНЫ
(1920 – 1930-Е ГГ.): СОДЕРЖАНИЕ И ФОРМЫ**

В статье исследованы введения физического воспитания в учебный процесс общеобразовательной школы в советской Украине межвоенного периода, создание соответствующих программ, проанализировано содержание и формы в тогдашней школе.

Ключевые слова: физическое воспитание, школа, советская Украина, урок, кружок.

*Zoya Sydoryak, Postgraduate Student of the Theory and Methods of Physical Education
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko*

**THE PHYSICAL EDUCATION AT SECONDARY SCHOOLS IN UKRAINE (1920 – 1930):
CONTENT AND FORMS**

The article researches the introduction of physical education in the educational process at secondary school in Soviet Ukraine in the interwar period, creating relevant programs, analyzed the content and form of physical education at school of that period.

Keywords: physical education, school, Soviet Ukraine, lesson, group.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної освіти доволі гостро постає проблема удосконалення змісту і форм фізичного виховання шкільної молоді. Одним із проявів цього стала Міжгалузева комплексна програма “Здоров’я нації”. Поміж важливих проблем охорони здоров’я населення було визначено зокрема й незадовільний стан здоров’я населення, низький рівень інформованості про засоби збереження здоров’я та формування здорового способу життя, а також недостатня ефективність системи фізичного виховання, яка б сприяла поліпшенню стану здоров’я населення. Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до системи освіти, зокрема й фізичного виховання.

Як відомо, творчий пошук нових шляхів щодо вдосконалення системи фізичного виховання та наукове вирішення проблем теоретичних психолого-педагогічних засад фізичного виховання загалом неможливі без вивчення та переосмислення історичного досвіду минулого, що

є обов’язковим компонентом будь-якої науки та має принципове значення для усвідомлення характеру її становлення, для успішного і ефективного просування вперед. Важливим для нас є досвід української школи 20 – 30-х рр. ХХ ст., оскільки в цей час українське суспільство перебувало в умовах трансформаційних змін, пов’язаних зі становленням радянської тоталітарної системи. Відтак дослідження аспектів реалізації фізичного виховання учнівської молоді в тогочасній школі дасть змогу виявити витоки сучасних успіхів і недоліків, досягнень і проблем системи фізичного виховання дітей у школах України, яка успадкувала радянську систему шкільництва.

Аналіз останніх досліджень. Проблема формування фізичного виховання, етапи розвитку фізичної культури ставили предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. У працях В. Кулика [2], О. Півня [6], Є. Приступи [7], М. Солопчука [8], В. Столбова [10], Ю. Тимошенка [11 – 13] та інших учених висвітлюються педагогічні ідеї представників

українського спорту, розглядаються питання вітчизняної історії фізичної культури, розкривається зміст основних етапів розвитку фізичної культури та виховання в Україні. Однак період розвитку фізичної культури в 1920–1930-х роках є недостатньо висвітленим у працях вітчизняних дослідників, істориків педагогіки.

Мета статті – дослідити запровадження фізичного виховання до навчального процесу загальноосвітньої школи в радянській Україні міжвоєнного періоду, проаналізувати його зміст і форми у тогочасній школі.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи досліджувану епоху, відзначимо, що спорт як такий радянську владу цікавив мало, хоча певні кроки щодо організації фізкультурного життя громадян та фізичного виховання учнів були зроблені. Ще 22 квітня 1918 р. Рада робітничих, солдатських та селянських депутатів видала Декрет про введення загального військового навчання (Всеобуч), а 7 травня цього ж року при Реввоенраді було створене Головне управління Всеобуча. Саме ця організація взяла на себе керівництво фізичним вихованням у клубах та гуртках, що культивували фізичну культуру. 24 вересня 1919 р. Рада робітничої та селянської оборони прийняла постанову, що зобов'язувала Всеобуч включити фізичну культуру та спорт у загальну систему воєнного виховання трудівників. 1 грудня 1920 р. Радою Народних Комісарів був виданий декрет про затвердження Державного інституту фізичної культури як вищого навчального закладу. 13 липня 1925 р. була прийнята перша спеціальна постанова ЦК РКП (б), присвячена розвитку радянського фізкультурного руху. Вона визначала: “Фізичну культуру необхідно розглядати не лише з точки зору фізичного виховання та оздоровлення, але як одну зі складових трудової та воєнної підготовки” [13, 80].

Та після проведення у 1928 р. першої Радянської Спартакіади народів СРСР, яка показала низький рівень спортивних результатів спортсменів, 23 вересня 1929 р. вийшла постанова ЦК ВКП (б) “Про фізкультурний рух”. У постанові зазначалося про незадовільний стан фізкультурної роботи та було прийнято рішення створити Всесоюзну (Вищу) Раду фізичної культури та спорту СРСР6. Згодом, в постанові Президії ЦВК СРСР від 1 квітня 1930 р. зазначалося: “Серед заходів Радянської влади з виховання нової людини – активного будівника та борця за соціалізм – важливого значення набуває робота в царині фізичної культури трудівників”. За сприянням Вищої Ради, ці ідеї

лягли в основу всесоюзного фізкультурного комплексу “Готовий до праці та оборони” (ГТО), який був введений 11 березня 1931 р., і сприяв значному зростанню спортивного руху на теренах Радянського Союзу. Але спочатку ГТО було створено для старшого юнацтва та дорослих, залишаючи без уваги дітей та підлітків. Тому 7 грудня 1932 р. Вища Рада переробила критерії, які враховували інтереси і цієї верстви населення (школярів 13 – 16 років). Так затвердилася трьохступенева система фізичного виховання [14, 148 – 149].

Натомість справа організованого фізичного виховання в школах певний час залишалася поза увагою чиновників від освіти. До середини 1920-х рр. уроки фізичного виховання мали місце в шкільній програмі епізодично, з ініціативи самих учителів, які захоплювали фізкультурою. Із 1927 р. Народний комісаріат освіти (далі – НКО) включає до свого плану справу фізичного виховання і спільно з Вищою радою фізичної культури (далі – ВРФК) проводить роботу щодо охоплення всіх навчальних закладів. Саме в цей час починають розроблятися організаційні та науково-методичні питання щодо втілення в життя всіх необхідних заходів з фізичного виховання. У контексті оздоровлення населення у 1927 – 1928 рр. у школах Народного комісаріату освіти (далі – НКО) вводяться уроки фізичного виховання. Однак такий крок було піддано критиці. Як і в інших сферах культурного життя цього часу, в освіті також точилися дискусії щодо організації навчального процесу, місця і ролі в фізичного виховання.

У цілому діяльність НКО у сфері фізичної культури розвивалася за такими напрямками: 1) організаційне та навчально-методичне вдосконалення фізичного виховання в установах НКО, особливо масових; 2) підготовка та перепідготовка викладачів фізичного виховання; 3) вивчення та раціоналізація життя й роботи освітніх установ щодо поліпшення фізичного стану учнів (втомля, навантаження, харчування, шкільний режим тощо); 4) сприяння розвитку науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури [11, 65–66].

Наприкінці 1920-х рр. при всіх органах народної освіти як у центрі, так і на місцях створюються спеціальні комісії, що займаються поліпшенням організаційної роботи з фізичного виховання, розробленням основних питань науково-методологічного характеру та практичною реалізацією їх у навчальний процес. Це був новий напрям освітньої діяльності, тож НКО довелося корелювати свою роботу з ВРФК,

Наркоматом охорони здоров'я (далі – НКЗ), Українським військовим округом та науковими й дослідними установами: Інститутом педагогіки, Інститутом гігієни, медичними інститутами. Завдяки такій згуртованій послідовній роботі досить швидко вдалося охопити всі навчальні заклади: 4-річні сільські школи, семирічки, школи ФЗУ (фабрично-заводське учіння), професійні школи, політосвітні установи, технікуми й інститути.

Фізичне виховання, як і фізична культура у школі, за задумом керівників НКО, повинна була не тільки існувати у трудовій школі як окрема дисципліна, але й охоплювати усі аспекти навчально-виховного процесу, а через нього проникати у повсякденне життя учнів та усього населення. У зв'язку з потребами фізичного виховання необхідно було перебудувати систему освіти. Нагальною потребою школи постали питання про прищеплення санітарно-гігієнічних навичок учням, проведення бесід щодо формування навичок здорового способу життя, організацію спортивних розваг різного виду, екскурсій, прогулянок тощо. Загалом, як писав у 1928 р. один із функціонерів НКО Н. Петров, розвиток фізичної культури в школах був дуже низьким, у переважній більшості професійних училищ та технікумів заняття фізкультурою існували, на противагу вищим навчальним закладам, де фізкультура повністю була відсутня [5, 4].

Під впливом реформаторської педагогіки, зокрема такого її прояву як педологія, що була особливо популярною у СРСР у 1920-ті рр., НКО УСРР та місцеві ентузіасти справи фізичного виховання наголошували, що фізвиховання в навчальних закладах повинно бути організованим із урахуванням оздоровчої, гігієнічної, виховної та навчальної функції. Поєднання цих функцій, як зазначала педолог М. Серебровська, сприятиме раціоналізації всього педагогічного процесу, оскільки введення рухових та оздоровчих компонентів у навчальний процес є важливими елементами психологічного, розумового та культурного розвитку дитини [9, 21]. Засобами фізичного виховання в шкільній практиці декларувалися щоденна ранкова гімнастика на свіжому повітрі (незалежно від погоди), рухливі ігри, катання на лижах, ковзанах, екскурсії, походи, купання, плавання.

Упродовж 1927 – 1928 рр. було підготовлено положення та інструкції: про районні шкільні зали та майданчики фізкультури, про шкільні зали фізкультури (для міських і сільських шкіл), про майданчики фізкультури при школах, про

стандартне обладнання залів і майданчиків фізкультури. Таке інструктивно-методичне забезпечення надавало можливість навіть за складних матеріальних обставин розгорнути хоча б примітивну роботу з фізичного виховання дітей. Слід урахувати, що в переважній більшості навчальних закладів УСРР (як і загалом Радянського Союзу) були відсутні спортивні зали. Тому треба було створювати пришкільні спортивні майданчики силами самих школярів, де у великій пригоді ставали методичні розробки НКО. Паралельно з такою роботою піднімається питання перед Радою Народних Комісарів (надалі – РНК), щоб при будівництві нових шкільних приміщень передбачалася побудова спортивних залів.

Однак реалізація фізичного виховання в школах одразу ж наштовхнулася на проблему відсутності педагогічних кадрів. Серед основних спеціальностей даної галузі, яких бракувало у школі були: лікар-спеціаліст з фізкультури, вчитель (інструктор) фізкультури середньої кваліфікації, викладач вищої кваліфікації [3, 16]. Владні органи взялися й за цю царину. У 1930 р. спостерігаємо радикальне зрушення в системі наукової роботи та підготовки кадрів для фізичної культури. Це пов'язано зі створенням Українського науководслідного інституту фізичної культури (далі – УНДІФК), відкриттям у тогочасній столиці радянської України Харкові Всеукраїнського інституту фізичної культури (далі – ВІФК), а також технікумів фізичної культури в кількох містах України. Фізкультурні навчальні заклади початково створюються в структурі Народного комісаріату освіти, а в 1932 р., за постановою РНК УСРР, передаються в підпорядкування ВРФК. Вона перебирає на себе управління й низку проблем таких навчальних закладів, як Всеукраїнський педагогічний інститут фізичної культури (далі – ВПІФК) в Харкові, технікуми фізичної культури в Києві, Дніпропетровську, Одесі й Артемівську. На момент передачі лише два останні мали власні навчальні приміщення, але й ті з обмеженою площею, яка не давала змоги нормально працювати при збільшенні контингенту студентів [12, 9].

У зв'язку з розвитком у 1930-ті рр. спортивної складової частини фізичної культури зазнає змін, точніше – реорганізується, ВПІФК. Із 1934 р. відповідно до постанови ВРФК в інституті створюються *три факультети: організаційно-методичний, спортивно-технічний, військовий*. Тобто освіта поступово відходить від постреволюційних експериментів і повертається до класичної організації навчального процесу.

Як зазначає Ю. Тимошенко, на середину 1930-х рр. фізкультурна освіта – вища й середня – була до певної міри структурована та науково обґрунтована; УНДІФК забезпечував належний рівень її емпіричних досліджень.

У 1935 р. Постановою ЦК ЛКСМУ та Президії ВРФК уперше запроваджують квоту областей на проведення набору до фізкультурних навчальних закладів:

- Київська обл. представляла 50 осіб до вступу в інститут і 120 – у Київський технікум;

- Харківська обл. – 140 осіб до інституту та 30 – у Дніпропетровський технікум;

- Донецька обл. – 75 осіб до інституту й 100 – в Артемівський технікум;

- Дніпропетровська обл. – 50 осіб до інституту та 120 – у місцевий технікум;

- Одеська обл. – 40 осіб до інституту й 100 – у місцевий технікум;

- Вінницька обл. – 20 до інституту та по 30 – до Київського й Одеського технікумів;

- Чернігівська обл. – 15 осіб до інституту й 50 – у Київський технікум;

- Автономна Молдавська СРР – 10 осіб – до інституту і 20 – в Одеський технікум [12, 12].

Вимоги до знань випускників носили як практичний, так і теоретичний характер. Крім оволодіння практичною підготовкою з фізичної культури, випускник повинен оволодіти теоретичними основами з педагогіки, психології та медицини. Вчитель фізичного виховання повинен був володіти знаннями щодо профілактики захворювань та формування навичок здорового способу життя. При інститутах та профтехучилищах було відкрито курси для перепідготовки спеціалістів з фізичної культури та курси підвищення кваліфікації [1, 74].

Загалом проблему забезпечення шкіл вчителями-фізкультурними якщо й не вдалося розв'язати до кінця 1930-х рр., то принаймні було знято її гостроту – поступово до шкіл приходили випускники ВПФК і технікумів.

Про зміст і форми фізичного виховання у школі в досліджуваний період поступово трансформувалися. У 1928 р. облік знань із фізичного виховання проводився у навчальних закладах двічі на рік – на початку і в кінці навчального року і був обов'язковим лише для старших класів (старшого концентру) трудових шкіл, профшкіл та шкіл ФЗУ. Він складався з трьох частин: лікарсько-антропометричного контролю, перевірки практичних знань та педагогічного контролю (теоретичних знань). Лікарсько-антропометричний контроль був обов'язковим для всіх вікових груп обох статей і

полягав переважно в антропометричних вимірах: зріст сидячи і стоячи, розмах рук, вага (маса тіла), обхват грудей у стані спокою.

Перевірка практичних знань (іспит з фізичного виховання) проводилася по трьох вікових групах – 12 – 14 років; 15 – 16 років; 17 – 18 і старші. Вона полягала в таких випробуваннях: 1) вік 12 – 14 років: біг 30 – 50 метрів (дівчата/хлопці); метання м'яча в ціль; стрибок з розгону в довжину; підготовчі вправи (комбінація з вивчених гімнастичних елементів на 4/4 по два рухи в такт); 2) вік 15 – 16 років: біг 60 – 100 м (дівчата/хлопці); штовхання полегшеної кулі (5 кг) для хлопців; метання м'яча з ручкою чи полегшеної кулі – для дівчат; стрибки з розгону в висоту; підтягування у звичному висі (тільки за допомогою рук) для хлопців, у змішаному висінні – для дівчат; плавання 25 м (цей норматив у даній віковій групі був необов'язковим і проводився там, де для цього були умови); вік 17–18 років: біг 100 м; метання гранати кращою рукою, штовхання нормальної кулі (7,5 кг) – для юнаків; для дівчат – метання м'яча з ручкою чи штовхання полегшеної кулі (сума рук); лазіння чи підтягування – для хлопців; вправи на прес (для червоного пресу) – для дівчат; опірний стрибок чи стрибок з розгону у висоту – для хлопців; стрибок з розгону у висоту – для дівчат; плавання 50 – 100 м. [11, 67 – 68].

У 1930 р. почалося розроблення нових навчальних планів, ситуацію з фізичним вихованням у яких фіксує доповідна записка члена ВРФК М. Філя: "...за колишнім навчальним планом на фізичну культуру відводилося по 2 години на тиждень (декадних – 3 год). Це вважався той мінімум, що дозволить до котроїсь міри забезпечити фізичне виховання молоді... Однак по окремих програмних комісіях при розробленні нових навчальних планів фізкультуру розцінюють інакше: в одних випадках її скорочують частково або й зовсім; в інших – її виносять за межі навчального плану. У таких заходах нічого нового немає і є лише повтором експерименту, відхиленого ще в 1927 р., після чого фізичну культуру було заведено до всіх навчальних планів, але зараз доводиться констатувати таку саму недооцінку фізкультури. [...] Той факт, що навчальних планів ще не затверджено, вони лише проєктуються, а вже на місцях окремі завідувачі шкіл скорочують фізкультуру, і це є красномовною пересторогою, що ми можемо зупинитися перед фактом не посилення, а занепаду фізкультури у школах..." [11, 68].

У 1932 році в школи країни було запроваджено стабільну програму з фізичної культури, яка

здійснювалася на систематичному проведенні уроків. У пояснювальній записці до цієї програми розкривались місце, форми та зміст предмету “фізична культура” в школі, планування уроку, форми контролю за засвоєнням навчального матеріалу. Прийнята на гімнастичній конференції схема уроку, яка складалася з п’яти частин (1 – організаційна; 2 – загальна фізична підготовка, зміцнення органів дихання та кровообігу; 3 – вдосконалення загальної координації рухів; 4 – оволодіння умінням застосовувати освоєні навички; 5 – завершення роботи учнів на уроці) – не знаходила загальної підтримки. А тому у загальній програмі Наркомосу за обов’язкову була прийнята схема уроку, яка складалася з 4 частин. За цією схемою урок поділявся на такі частини: втягувальна (5 хв.), загальнопідготовча (10 – 15 хв.), основна (20 – 25 хв.) та заключна (3 – 5 хв.). Загальна тривалість уроку 45 хвилин. До нової програми додатково були введені такі завдання, як повідомлення школярам елементарних знань у галузі фізичної культури, а також проведення практичних занять з надання першої медичної допомоги при нещасних випадках. Саме до цієї програми вперше були включені єдині нормативні вимоги, складені на основі комплексу ГПО. Суттєвим у програмі з фізкультури було те, що велику увагу приділяли плануванню програмного матеріалу щодо загальної методики фізкультури роботи в школі. Щоб правильно розподіляти і чітко виконувати роботу з фізичної культури в школі, викладач повинен був мати орієнтовний річний план роботи, поурочний план на квартал і план на поточний місяць. Планування уроків фізичної підготовки здійснювалось за роками навчання із схематичним підподілом на 4 навчальні квартали з обліком сезонності і вікових особливостей учнів. Виконання навчального плану та програм було обов’язковим для кожного викладача фізкультури, а контроль покладался на адміністрацію школи. На основі даної програми викладач обґрунтовував свої вимоги до обладнання своїх занять [4, 18 – 20].

У 1934 р. змінюється система роботи шкіл ФЗУ, а відповідно і фізкультурна робота в них. Ці школи виникають на хвилі ліквідації неписьменності й повинні були дати їх слухачам не лише освіту, а й необхідні професійні навички. На середину 1930-х рр. питання освіти вже цілком вирішували загальноосвітні школи, а тому система шкіл ФЗУ зазнала змін: тепер це були короткотермінові школи “близько 6 місяців, в яких переважна увага приділялася оволодінню робітничою професією та роботі на підприємстві.

Якщо раніше головною формою роботи був урок, то зі скороченням терміну навчання вся фізкультурна робота виносилася на позаурочний час. Щоправда були збережені такі форми роботи, як фізкультпауза, фізкультхвилинка, виробнича гімнастика тощо. Інша фізкультурна робота проводилася шляхом організації гурткових занять. Незважаючи на те, що фізичне виховання було вилучено з навчальних планів, уся відповідальність за її організацію та щоденне керівництво покладалося на навчальні відділи ФЗУ.

В основі всієї роботи з фізичного виховання лежав комплекс ГПО. Відповідно до нормативних вимог, у центрі уваги були фізичні вправи. Поряд із ними йшло прищеплення санітарно-гігієнічних навичок, а також оволодіння учнями практичними та теоретичними знаннями в галузі фізичної культури. Проте цим переліком фізична підготовка учнів шкіл ФЗУ не обмежувалася. Військовізація фізичного виховання вимагала освоєння ними ще й стрілецької справи, протиповітряної оборони, лиж, плавання, знання основних військово-політичних питань про РСЧА, знайомство з основними принципами побудови фізичної культури в СРСР та міжнародним революційним спортивним рухом [11, 68 – 69].

Запровадження уроків фізкультури та гуртків фізичного виховання в загальноосвітніх школах принесла певні результати. Піонери України на Першому всесоюзному зльоті піонерів у 1932 р. здобули першість саме з фізичної культури, отримавши прапор ЦВК СРСР. У 1934 р., готуючись до Всесоюзної спартакіади піонерів та школярів, по всій Україні поїшли низка шкільних, районних, обласних дитячих спартакіад, в яких були задіяні тисячі школярів. Попри все в школах навчальний час на уроки фізкультури відводився незначний. Тому 25 жовтня 1934 р. ВРФК, ЦК ЛКСМУ та НКО спільно звернулися до ЦК КП(б)У та Раднаркому про збільшення часу на обов’язкові заняття з фізичного виховання в середній школі (5 – 10 кл.) до 2 год. на шестиденний тиждень.

У 1939 році в зв’язку із ускладненням міжнародної ситуації шкільні програми з фізичної культури були переглянуті у напрямку їх тотальної воєнізації. Перед загальноосвітніми школами було поставлене завдання більш широкого використання засобів фізичного виховання з метою зміцнення обороноздатності країни. У програмі з фізичного виховання учнів була включена початкова військова підготовка та формування вмінь рукопашного бою. Початкова

школа мала стати першою ланкою такої підготовки [8, 169].

Висновки. Отже, в умовах формування радянської системи освіти, пошуків змісту, форм і методів навчально-виховної діяльності у 1920 – 1930-х рр. відбувається зміна підходів до реалізації системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. На цей процес впливала й позиція компартії, яка вбачала в фізичній культурі елемент передусім ідеологічного впливу на людей, контролю та керування ними. Це не сприяло розвитку фізичного виховання у школі. Воно відбувалося лише епізодично. Тільки у зв'язку зі зміною парадигми фізичної культури (її мілітаризації) фізичне виховання перетворюється на предмет шкільної програми, який із труднощами виборює собі місце у школі. Поступово відбувається становлення нормативів як змістової частини уроків фізичної культури у школах. Засобами ж фізичного виховання традиційно вважалися гімнастика, ігри (передовсім колективні), спортивні вправи.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо вивчення змісту уроків фізичного виховання в наступні історичні періоди розвитку української школи.

1. Лук'янченко М.І. Становлення теорії та практики фізичного виховання в радянській Україні через призму реформаторської педагогіки (1920 – 1930 рр.) / М.І. Лук'янченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 12. – С. 72 – 75.

2. Кулик В.В. Від всеобучу до світових рекордів / В.В. Кулик. – К., 1971. – 183 с.

3. О подготовке работников по физкультуре / Теория и практика физкультуры. – 1928. – № 2 – С. 14 – 16.

4. Петров Н. О единой системе физкультуры в школе / Н. Петров. // Физкультура и социалистическое строительство. – 1932. – № 2. – С. 17 – 20.

5. Петров Н.И. Физическая культура и школа / Н.И. Петров // Теория и практика физкультуры. – 1928. – № 2 – С. 3 – 7.

6. Півень О.П. Перші кроки становлення і розвитку системи фізичного виховання молоді України / О.П. Півень // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. пр. Вип. Х.– К.: КДЛУ, 2000. – С. 72 – 74.

7. Приступа Є. Традиції української національної фізичної культури / Є. Приступа, В. Пилат. – Ч. 1. – Львів: Троян, 1991. – 104 с.

8. Солопчук М.С. Історія фізичної культури і спорту / М.С. Солопчук. – Кам'янець-Подільський, 2001. – 236 с.

9. Серебровская М.В. Опыт педологического анализа урока физической культуры / М.В. Серебровская // Теория и практика физкультуры. – 1928. – № 2 – С. 17 – 29.

10. Столбов В.В. История физической культуры и спорта / В.В. Столбов. – М., 1975. – 359 с.

11. Тимошенко Ю. Зміст педагогічної парадигми фізичного виховання у загальноосвітній школі УРСР (1920 – 30-ті рр.) / Ю. Тимошенко // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2011. – С. 65 – 70.

12. Тимошенко Ю. Становлення системи підготовки педагогічних кадрів у сфері фізичної культури / Ю. Тимошенко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – 2011. – № 2 (14). – С. 8 – 16.

13. Тимошенко Ю.О. Становлення фізкультурної науки в Україні / Ю.О. Тимошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 7 – С. 80 – 82.

14. Третяк В. Розвиток спортивного руху в СРСР та Києві у передвоєнний період / В. Третяк // Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., Переяслав-Хмельницький, 14 – 15 травня 2010 р. / [Упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю.]. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 148 – 151.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2015

“Неможливо виростити повноцінну людину без виховання в ній почуття Прекрасного”.

Рабіндранат Тагор
індійський письменник, поет, композитор

